

Край і народ¹

Антон Луцкевіч

Кожын чалавек працуе дзеля таго, каб жыць. Жаданне паддзяржаць сваё жыццё – гэта агульная мэта. Так вядзецца ад найдаўнейшых часоў, і мэта працы людзей астаецца тая самая. Змяняецца толькі спосаб і форма яе.

Тысячы гадоў таму назад людзі жылі, быццам зверы, па лясках і карміліся мясам тых звяроў, каторых самі забівалі. Жылі яны ўсе паасобку, або сваёй невялічкай сям’ёй, бо іх дзеці, як падрасталі, ішлі далей сваёй дарогай, пакідаючы бацькоў. Тады кожны глядзеў на другога, як на ворага: адзін у аднаго адбіваў пажыву. Цяжкія то былі часы: апрача сіл прыроды, с каторымі чалавек ня ўмеў змагацца, апрача дзікіх звяроў, што яго лёгка маглі зніштожыць, – усюды прыходзілася перамагаць яшчэ і сваіх жа братоў-людзей за кусок мяса, за яду.

Мала-памалу людзі пераходзілі да працы на раллі. Тут сям’я не разб’ягалася па лясках за пажывай, каторай раней кожны шукаў толькі для сябе: тут была ўжо патрэбна супольная праца многіх рук, і сям’я пачала разрастацца. Гэтак складаўся род, а пазней і цэльнае племя. Ведама, і тады кожны думаў перш-наперш аб сабе і сваёй карысці, але ўжо людзі зразумелі, што, працуючы разам, кожны больш лягчэй прыдбае пажывы, чым працуючы асобна, ды і ад дзікіх звяроў, ад ворагоў будзе зашчыта. Чалавек, працуючы для сябе, працаваў ужо крыху і для іншых. Быў заведзен раздзел працы: каму што было пад сілу, хто да чаго быў складней, той і рабіў тое: хто зямлю вырабляў, хто на паляванні хадзіў, хто хатнія работы рабіў, ці жывёлу даглядаў.

Разрасталіся роды, племёны; паяўляліся гасударствы. І ўсюды, куды не глянь, бачым адно: усё болей і болей развіваецца супольнае, грамадзянскае жыццё і праца ўсяго племені, усяго народу вядзецца дзеля карысці ўсіх разам і кожнага паасобку. Грамадзянская праца дзеля агульнай карысці пераходзіць і за граніцы аднаго гасударства: яна агортвае ўвесь свет. І наш селянін, сеючы жыта, што пасля паедзе

---

¹ Друкуецца паводле: А-н-а [Луцкевіч, Антон] (1912). "Край і народ", *Наша Ніва*, № 28–29.

ажно ў Англію, таксама памагае англічанам, як англічане, выдумваючы і робячы розныя машыны і прылады, прыносяць карысць нам.

Чым вышэй культура насялення, тым лепей яно разумее, што багацце, напрыклад, купецкага стану можа ўзрастаць толькі тады, калі багацце і развіваецца ўвесь край, калі сяляне больш дабра маюць на прадажу і больш тавараў купляюць; гэтаксама для вёскі мае вялікую вагу развіццё таргоўлі, бо тады за ўсё, што родзіць зямелька, можна і лепшую цану дастаць, і прадаць лягчэй, ды і танней абыходзіцца тое, што да гаспадаркі патрэбна. Адным словам, чым барджэй развіваецца эканамічнае жыццё старонкі, тым лепей жыць кожнаму стану.

Хто ўсё гэта уцяміў, той зразумее, што працуючы дзеля падняцця роднага краю, ён прыдбае карысць і для сябе, усё роўна, ці то будзе купец, ці селянін-хлебароб, ці фабрыкант, або памешчык. Падымаць эканамічнае жыццё сваёй старонкі, развіваць яе творчаскія сілы і культуру – вось задача, дзеля каторай могуць працаваць усе жыцелі, ня глядзячы на іх палажэнне ў грамадзянстве, заняцце, стан, заможнасць: будучына [жыццеля] звязана з будучынай таго краю, дзе ён жыве.

Праўда, кожны знае, што ўсе станы вядуць заўсягды між сабой эканамічную вайну: селянін і рабочы дабіваюцца вялікшай платы за сваю працу, карацейшага рабочага дня; фабрыкант і памешчык бачаць сваю карысць у тым, каб плату ўрэзаць, а лік гадзін працы павялічыць. Гэтак сама карысць гандляра вымагае, каб даражэй прадаць свой тавар, а купіць яго танны; сельскі гаспадар, наадварот, хацеў бы таму гаспадару сваё дабро прадаць дорага, а за яго тавар аддаць менш грошай. І ўсё ж такі для ўсіх будзе карысна, калі іх агульнае эканамічнае жыццё будзе шпарка развівацца, а не стаяць на месцы, калі ўвесь край будзе багацець.

Багата ёсць прычын, каторыя спыняюць развіццё эканамічнага жыцця кожнай старонкі. Між імі бачым такія прычыны, як суровасць клімату, неўраджайнасць зямлі, балоты, або недахват вільгаці, камяністыя горы і іншыя прыродныя варункі. І ўсё ж такі розум людскі і праца здолелі іх шмат прырэзаць: балоты асушаюць, дзе суха – ваду праводзяць і г.д. Калі з гэтакімі прычынамі чалавек спраўляецца, дык няма споркі, што можна справіцца і з такімі прычынамі, каторыя крыюцца ў саміх людзях, у грамадзянстве. Проці цемнаты, проці санлівасці і ленасці ваяваць можа кожны, пашыраючы прасвету, развіваючы эканамічную самапомач, заводзячы ўсялякія грамадзкія арганізацыі і ўстройства.

Развіццё эканамічнага жыцця і прасветы – гэта дзве дарогі, па каторых кожны народ, кожны край ідзе да культуры.

Але і развіццё культуры спатыкае часта шмат перашкод. Багата людзей і дагэтуль не разумее, ці ня хоча разумець, што развіваць культуру і выяўляць свае творчаскія сілы кожная нацыя можа тады, калі ёй дадзена на гэта поўная воля. Поўная свабода культурна-нацыянальнага развіцця – гэта першы варунак для развіцця такога краю, дзе, як у Беларусі і Літве, жыве ажно пяць асобных нацый: беларусы, літвіны, расейцы, палякі, жыды; толькі тады будзе падымацца агульная культура краю, калі кожная нацыя здолее развіваць у сябе ўсе творчаскія сілы, развіваць сваю нацыянальную культуру. Ізноў жа пры развіцці краёвай культуры хутчэй ідзе развіццё культуры ў кожнай нацыі.

З усяго, што мы тутакі сказалі, выходзіць вось што. Эканамічнае і культурнае развіццё краю заўсягды дае аграмадную карысць як людзям розных станаў і прафесій, так і цэлым нацыям. Значыць, кожны, хто працуе для свайго краю, прыносіць карысць усім яго жыхаром бяз розніцы заняцця і палажэння ў грамадзянстве, стану, нацыі. Такую працу могуць весці ўсе грамадзяне нашай зямлі Беларускай: гэта – іх супольная задача, каторая павінна быць праводнай зоркай для ўсіх, хто сваю будучыну і сваю долю злучае з будучынай нашага краю.